

Cruel optimism (2011.)

Dino Čović

dayino123@gmail.com

Diplomski studij
sociologije i antropologije

Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Ivana Lučića 3
10 000 Zagreb, Hrvatska

U knjizi *Cruel Optimism* iz 2011. Lauren Berlant, američka kulturna teoretičarka i jedna od glavnih predstavnica feminističke teorije, *queer* teorije i teorije afekta, na ambiciozan način pokušava predstaviti kako se ljudi u Sjedinjenim Američkim Državama i Europi nose s neoliberalnim restrukturiranjem. Okrutni optimizam „prati odnos između državnih/ekonomskih praksi nakon Drugog svjetskog rata i poslijeratnih fantazija o uzlaznoj društvenoj mobilnosti, političkoj i društvenoj jednakosti, sigurnom poslu koje su s vremenom postale endemske u liberalnim, socijaldemokratskim ili relativno bogatim regijama" (Berlant, 2011:15). Sve te fantazije ona ujedinjuje pod jednim nazivom – fantazije o dobrom životu (*good life*). Berlant tim fantazijama nadjeva državno-liberalno-kapitalističku etiketu, što znači da (poslijeratnu) nacionalnu državu uređenu prema principu (neo)liberalne ekonomije percipira kao glavni odgovorni entitet za njihovo odašiljanje (Berlant, 2011:7). Do kraja 1970-ih i početka 1980-ih politički programi u manjoj su ili većoj mjeri sadržavali socijalnu komponentu, no uspostavom neoliberalne ekonomije, koja počiva na sveopćoj privatizaciji i manjim socijalnim državnim davanjima, dolazi do povlačenja onoga što Berlant naziva „socijaldemokratskim obećanjima iz razdoblja nakon Drugog svjetskog rata" (Berlant, 2011:3). Dakle, početkom 1980-ih, kada se uspostavlja neoliberalna ekonomija, fantazije o dobrom životu gube svoje realno utemeljenje i njihova ostvarivost postaje znatno teža.

Sada smo došli do razdoblja u kojem prevladava permanentna kontingencija, odnosno nestabilnost, a takvu nestabilnost najbolje ilustrira sve veće prevladavanje prekarnog ili, kako prema neoliberalnom rječniku voli reći, fleksibilnog rada koji je zapakiran u fetišizam slobodnog izbora i ideju neovisnog, slobodnog poduzetničkog subjekta. Upravo prekarni rad osnažuje već jaku sveopću kontingenciju jer on počiva na nepotpunom radnom vremenu te privremenom radu, dok prekarni radnici često ne uživaju punopravne radničke beneficije, kao što su primjerice zdravstveno i mirovinsko osiguranje (Hromadžić i Zgaljardić, 2019:123). No, prekarnost danas nije ograničena samo na područje ekonomije i rada nego uključuje i fenomene vezane uz klimatske promjene i povećanje nadzora u svim sferama društva. Berlant se posebno bavi pitanjem nadzora u 7. poglavlju kada raspravlja o nadzornoj umjetnosti (*surveillance art*) kao jednim od načina borbe, jedne vrste kritičkog odgovora protiv sve većeg porasta nadzora od strane različitih institucionalnih autoriteta. Svi navedeni fenomeni unose određenu dozu nestabilnosti, nesigurnosti i uznemirenosti u svakodnevni život.

No, bez obzira na cjelokupnu nestabilnost i prekarnost egzistencije ljudi su i dalje vezani uz fantaziju o dobrom životu. Berlant takav odnos naziva *okrutnim optimizmom* koji u prvom poglavlju definira kao odnos privrženosti (*attachment*) naspram skupa obećanja, uvjeta mogućnosti čije se ostvarenje pokaže nemogućim, pukom fantazijom ili previše toksičnim (Berlant, 2011:24). Dakle, ljudi su i dalje vezani uz fantaziju o dobrom životu iako im ona šteti i predstavlja prepreku njihovu razvoju. Budući da u ovom kontekstu optimizam nedvojbeno ne znači ništa pozitivno, Berlant u uvodu napominje kako ona optimizam ne poistovjećuje sa srećom, što otvara optimizmu put da bude i okrutan. Okrutan je zato što

Berlant tvrdi da se ljudi često neće odreći objekta svoje žudnje, u ovom slučaju fantazije o dobrom životu, čak ako ugrožava njihovu dobrobit i ako je prepreka ka njihovu napretku jer, bez obzira na sadržaj privrženosti, kontinuitet njezine forme osigurava i kontinuitet subjektova osjećaja (*sense*) o tome kako živjeti (Berlant, 2011:24). Dakle, gubitak (okrutnog) optimizma subjekta potencijalno može dovesti do dezorijentiranog stanja jer on kao kontinuirani objekt žudnje pruža kontinuitet čovjekovu poimanju sebe i okoline – može se reći da okrutni optimizam subjektu osigurava smisao jer on pomoću njega uspijeva zaštititi fantazije o dobrom životu ili barem ono što je od njih ostalo. Iako bi mnogi teoretičari ovu vezanost uz neostvarive fantazije nazvali lažnom sviješću, proizvodom hegemonije ili pukim mazohizmom, Berlant na to gleda kao na mehanizam preživljavanja jer takve fantazije daju pojedincevoj egzistenciji, koja je svakim danom pod sve većim pritiskom novonastalih prekarnosti, smisao i nadu. Subjekt Lauren Berlant nije puka žrtva ideološke manipulacije kapitalističke nadstrukture koja živi u svom blaženom neznanju, već je uznemiren i pokušava se uhvatiti za bilo koju slamku da u potpunosti ne potone, pa makar ta slamka bila i neodrživa fantazija o dobrom životu.

Kako bi još vjernije ilustrirala kontingentnu stvarnost i egzistenciju, Berlant uvodi pojam krizne uobičajenosti (*crisis ordinariness*). S navedenim pojmom ona želi prikazati kako kriza, koja se osjeća kao proizvod nestabilne egzistencije, nije proizvod naglog šoka i izvanredne situacije, već izvana izgleda relativno mirno i ugrađena je u *obično* i *svakodnevno*. Navedena krizna uobičajenost/običnost oblikuje ono što Berlant naziva slijepom ulicom, ćorsokakom (*impasse*) (Berlant, 2011:8). Subjekti se pronalaze u ćorsokaku jer je neminovno da će rastuća egzistencijalna prekarnost ulaziti u konflikt s njihovim fantazijama o dobrom životu; oni će svakodnevno svjedočiti situacijama koje su u kontradikciji s njihovim fantazijama. Ćorsokak je svojevrsan zastoj uzrokovan navedenim kontradikcijama koje nagrizažu fantazije o dobrom životu, a pojedinac pokušava izići iz njega prilagođavajući se novonastalim prekrnim pritiscima. No, ćorsokak je i prilika da subjekt sebe uhvati u procesu održavanja tih fantazija na životu i da tako uvidi neodrživost istih tih fantazija.

Estetika za Berlant ima jednu od centralnih uloga u okviru prikazivanja čovjekova svakodnevnog nošenja s prekrnom stvarnošću. Tijekom cijele knjige Berlant se koristi umjetničkim djelima (film, knjiga, pjesma) kako bi na primjerima konkretnih likova prikazala narušene fantazije, nošenje subjekta s njima i improvizacije u svrhu njihova održavanja na životu. Potrebno je naglasiti kako Berlant ne izjednačava estetski posredovane subjekte iz umjetničkih djela i stvarne subjekte, već je cilj uvidjeti kako iz scenarija takvih djela možemo apstrahirati tvrdnje o suvremenom životu u neoliberalnoj, prekrnoj stvarnosti (Berlant, 2011:9).

Metoda Lauren Berlant temelji se na „čitanju obrazaca prilagodbe u specifičnim društvenim i estetskim kontekstima kako bi izvela ono što je kolektivno u specifičnim senzualnim aktivnostima koje su usmjerene prema i preko samog preživljavanja” (Berlant,

2011:9). Berlant na temelju pojedinačnih priča iz specifičnih konteksta želi ekstrapolirati ono zajedničko iz procesa prilagodbe na sve veću prekarnost i iz procesa improvizacije u svrhu očuvanja fantazija o dobrom životu jer, kako i sama kaže, zanima ju generalizacija, odnosno postanak općenitosti iz pojedinačnih stvari (Berlant, 2011:12). Jedan od razloga korištenja ovog pristupa jest to što Berlant smatra da su i prekarnost i fantazije o dobrom životu fenomeni kolektivnog karaktera. Ta fantazija o dobrom životu kolektivni je napatuk, tj. žanr koji ljudima osigurava smisao. Dominacijom prekarnosti dolazi do iscrpljivanja tog žanra i njegovih pripadajućih fantazija, no ljudi se na različite načine prilagođavaju da bi taj žanr barem na apstraktnoj razini održali živim zbog nedostatka alternativnih žanrova. No, bez obzira na različite postupke prilagodbe uvjetima prekarnosti i različite načine održavanja temeljnog žanra živim (fantazija o dobrom životu) Berlant smatra da se iz lokalnih priča, iz specifičnih konteksta, mogu pronalaziti elementi koji se mogu podvrgnuti generalizaciji jer sve su to varijacije kolektivnog fenomena koji sve ljude pogađa.

Knjiga *Cruel Optimism* odlično dijagnosticira razdoblje u kojem se svijet trenutno nalazi, a to je doba permanentne prekarnosti koja prožima sve sfere ljudske egzistencije. Također, ova je knjiga posebna jer ne daje klasičnu makrosociološku analizu prekarnosti, već prikazuje prekarnost na svakodnevnoj mikrorazini tako što preko primjera iz estetike demonstrira odnos subjekta naspram fantazija o dobrom životu i načine njegove prilagodbe prekarnoj svakodnevici da bi zatim iz tih pojedinačnih primjera izvodila zaključke o društvu u cjelini. No, ova knjiga nema samo dijagnostičku i analitičku svrhu – ona je istovremeno i poziv na pronalazak novih objekata privrženosti i žudnje, odnosno novih žanrova koji se neće bazirati na neostvarivim fantazijama. Lauren Berlant je nedugo nakon izlaska ove knjige u jednom intervjuu izjavila kako danas puko preživljavanje izgleda kao trijumf i da je to užasna stvar. Upravo nam to Berlant poručuje kroz cijelu knjigu – želimo li izaći iz ćorsokaka prekarnosti, moramo prestati preživljavanje percipirati kao uspjeh, kao dokaz da sustav funkcionira i kao argument za održavanje fantazija o dobrom životu.

Literatura

Berlant, L. *Cruel Optimism*. Durham [N.C.]: Duke University Press, 2011.

Hromadžić, H. i Zgaljardić, A. (2019). Prekarnost. *Ekonomsko-politički i društveni fenomen suvremenog svijeta. Etnološka tribina*, 49 (42), 122-136.